

tettek abba, hogy a köztéri emlékműveket propagandájuk szolgálatába állítsák. A legkirívóbb – és talán a legkevésbé érthető – hogy a Tanácsköztársaság idején miért helyeztek akkora hangsúlyt a megelőző korszak monumentumainak – szerencsére – ideiglenes eltüntetésére.

Konklúzióink talán az lehet, hogy éppen ideje meghaladni a politikai szempontok korlátlan érvényesülését ezen a téren, vagy legalábbis nyugvópontra kellene juttatni néhány olyan vitát, amelyek akár még most is borzolják közéleti kedélyünket.

ÖTVÖS ISTVÁN

(Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 314 oldal, 3880 Ft)

TISCHLER JÁNOS:

„Hogy megcsendüljön minden gyáva fül”

Tischler János értekezésének tartalmára nem a címként feltüntetett verssor, hanem az alcím világít rá: *Lengyelország és Magyarország a két nemzet sorsfordító történelmi eseményeinek idején, 1956-ban és 1980–81-ben.* A 2001-ben lengyelül is megjelent kötet két részre és időszakra tagolódik, amelyek eszmeileg, társadalmélektanilag egy adott történelmi folyamattal szembeni közösségi magatartás tükröi.

Az első rész a magyar és a lengyel októbertől Nagy Imre kivégzéséig és annak lengyel visszhangjáig foglalja össze a jelzett évek eseményeit. A témában kiválóan felkészült történész imponáló forrásanyag birtokában mutatja be, hogy a Moszkva akarata ellenére a LEMP Központi Bizottságának VIII. plenumán első titkárrá választott, korábban „kegyvesztett” Gomulka helyzetét miként stabilizálta a három nappal később, október 23-án kirobbant magyar forradalom és szabadságharc, amely a „lázadásra hajlamos lengyelekről” elterelte a Varsó pacifikálására már parancsot kiadó Hruscsovék figyelmét. Mind a lengyel pártvezetés, mind az egyébként Gomulka mögött felsorakozott lengyel nép tisztában volt azzal, mit köszönhet a magyarság kommunista világrendet megrengető felkelésének. Nem véletlen, hogy nagyobb gyógyszerküldemény elsőként Lengyelországból érkezett. Az ezt szállító repülőgép október 26-án landolt Budapesten, amelyet rövid idő alatt még tizenöt hasonló követett. Ezek nemcsak gyógyszert és élelmiszert hoztak, hanem újságírókat, tudósítókat is, akik tárgyilagosságukban is megrázó erővel tájékoztatták a lengyel közvéleményt a magyarság drámai küzdelméről.

A magyar események azáltal is kezére játszottak Gomulkának, hogy az újdonsült első titkár a rájuk való hivatkozással igyekezett (sikerrel) le-

csillapítani a magyar példát követni akaró lengyel tömegeket. Az is igaz, hogy nem gátolta a lengyelek magyarokat segítő áldozatkészségét, amelynek eredményeként a lengyel társadalmi adakozás értéke kétszer akkora volt, mint az egész világegyüttvéve. Másodsorban a lengyel első titkár volt az egyetlen a testvérpártok vezetői közül, beleértve Titót is, aki fenntartásának adott hangot a küszöbön álló második szovjet katonai intervencióval kapcsolatban. A kádárista megtorlás elleni burkolt tiltakozása volt, hogy rendre elhárította a budapesti látogatásra kapott meghívásokat, s Nagy Imréért személyesen járt közbe Hruscsovnál.

A kötet második részében a szerző rövid fejezetet szentel az 1958 és 1980 közötti korszak bemutatásának, majd áttér az 1980–81-es lengyel válság, a Szolidaritás időszakának tárgyalására. Eszmefuttatásának tengelyében annak érzékeltetése áll, miként vizsgázott a magyar pártvezetés, értelmiség és társadalom a szövetkezett lengyel munkásosztály és értelmiség kommunista diktatúra ellen folytatott vértelen harcához való viszonyulását illetően. A mérleg, ha figyelembe vesszük a lengyelek 1956–58-as magyarbarátságát és a magyar társadalom széles köreinek – beleértve az értelmiséget is – 1981-es lengyelelenségét, magáért beszél.

Erről az okokat is ismertetve Tischler János így ír: „Kezdetből fogva erőteljes propaganda folyt a Szolidaritás és az általa szervezett sztrájkok ellen Magyarországon, amely azt sulykolta, hogy ezek a sztrájkok a nálunk elért életszínvonalat és a szocialista vívmányokat veszélyeztetik. Ez a központilag jóváhagyott propaganda 1981 nyarától kiszélesedett, és általános lengyelelles kampánnyá változott [...]. A legkisebb ellátási zavarokat is sokan azonnal a lengyel eseményekkel magyarázták.”

Az igazság ezzel szemben az, hogy a hadiállapot bejelentése után nyújtott magyar gazdasági segítség értéke nem haladta meg a huszonöt millió forintot, míg az 1956 végén Gomulka által nyújtott vissza nem térítendő kölcsön és árutámogatás értéke meghaladta a kétszázmillió zlotyot.

A lengyelbarát érzelmek fölülről irányított, sikeres átmeneti megroppantása mindennél beszédesebben jelzi azt, hogy Kádár uralmának addigi negyedszázada milyen erőziót indított el a magyar társadalmi, közösségi és történelmi tudatban.

KOVÁCS ISTVÁN

*(Jelenkor Kiadó – 1956-os Intézet,
Pécs–Budapest, 2003, 260 oldal, 2400 Ft)*